

Witte Corneliszoon de With

De naam van vice-admiraal Witte Corneliszoon de With - de leider van de expeditie naar Brazilië - kennen de meeste mensen hooguit van straatnaambordjes. Toch was Witte de With in de 17e eeuw één van de markantste zeehelden van Nederland.*

De vice-admiraal was een kleurrijk man. Zijn grote mond en botte kritiek op alles en iedereen zijn grootste struikelblok. Zijn onbesuisde dapperheid in het gevecht werd echter door vriend en vijand geroemd. Desondanks moest hij zich herhaaldelijk verantwoorden voor de krijgsraad. Na de Braziliaanse expeditie, waarin 'De Utrecht' zou vergaan, werd hij zelfs vastgezet en beschuldigd van insubordinatie en desertie. De loopbaan van De With is een aaneenschakeling van hoogtepunten. Witte was - net als 'Forrest Gump' (Tom Hanks) in de gelijknamige film - zo'n beetje bij elke (maritiem) historische Hollandse gebeurtenis aanwezig en dat begint al vroeg.

** Over het leven van Witte de With is vier jaar na zijn dood een biografie uitgebracht door zijn schoonzoon Walter van der Haegen. Een subjectieve bron die toch zonder twijfel de ervaren werkelijkheid van de vice-admiraal weergeeft.*

Batavia 1619

In 1616 monsterde Witte op 17-jarige leeftijd als kajuitsjongen aan op het gloednieuwe VOC-schip 'De Gouden Leeuw'. Hij was net op tijd om in de Oost de verovering van Jacatra (het huidige Jakarta) mee te maken. Witte vocht, zoals hijzelf vermeldde, in deze strijd in de voorhoede: *'hebbende, heeft de stad Jacatra, leggende geen half musquetschoot van fort Jacatra, stormenderhand helpen innemen en alles gedemanteleert'*. Het verwoeste Jacatra kreeg vervolgens de naam van het fort Batavia en zou uitgroeien tot de hoofdstad van de VOC in Azië.

Zilvervloot 1629

In 1629 deed Witte de With dienst als kapitein op het vlaggenschip 'De Amsterdam' van admiraal Piet Hein. Hein had de opdracht meegekregen de Spaanse zilvervloot te onderscheppen. De zilvervloot liet lang op zich wachten. Vlak voordat men wilde opbreken, werd een Spaanse bark waargenomen die vanuit Cuba probeerde uit te breken richting Mexico. Het Spaanse scheepje met 50 man werd volgens Witte met slechts 21 mannen overmeesterd; op zichzelf al een sterk staaltje. De bark bleek erop uitgestuurd te zijn om de Spaanse vloot te waarschuwen. De zilvervloot was dus wel degelijk onderweg en...niet op de hoogte van het dreigende Hollandse gevaar. De uitkomst is overbekend:

'Piet Hein! Piet Hein zijn naam is klein, zijn daden bennen groot, hij heeft gewonnen de zilvervloot!'

Maar volgens De With was het verhaal net even anders. Zonder hem zou er helemaal geen zilvervloot veroverd zijn. Sterker nog, men zou onverrichterzake en roemloos huiswaarts zijn vertrokken! Venijnig vermeldt hij dat Piet Hein een bonus van 7000 gulden van de WIC ontving.

En de eigenlijke held?:

'Voor 't nemen van de voorschreven barck, daer door dese hele conquesten geschiet sijn, Witte niet eenen stuiver. Noteer dese danckbaerheijt.'

Wie is hier de held?

Weer tien jaar later had De With het inmiddels geschopt tot vice-admiraal van Holland en West Friesland. Hij werd tweede man achter admiraal Maarten Harpzoen Tromp. Tromp was in de ogen van De With geen ervaren zeeman - zoals hijzelf - en zeker geen ijzervreter.

In de biografie komen talloze heldenmomenten voor die volgens Witte op zijn eigen conto dienen te worden geschreven. Zijn rivaal en meerdere admiraal Tromp wordt als een 'nerd' afgeschilderd die soms - en pas op aansporing van De With - ook iets weet te presteren. In de huidige tijd zou je een niet-adequaate, maar wel aardig beeld kunnen schetsen door Maarten Tromp te vergelijken met Johan Cruyff en Witte de With met Louis van Gaal: de bij het volk geliefde versus de drieste.

Witte in Brazilië 1647-1649

In 1647 werd Witte de With (eindelijk) benoemd tot admiraal van een vloot: 12 schepen, 1.200 matrozen en 6.000 soldaten. De expeditie-vloot werd op last van de Staten Generaal uitgezonden om de WIC in Brazilië bij te staan. De vloot kwam echter te laat. De kolonie was ineengeschrumpeld tot Recife, dat door de Portugese opstandelingen was omsingeld. De WIC bleek niet meer te redden. Witte de With werd - tot zijn grote frustratie - onder bevel van de - in zijn ogen incompetent - Hoge raad (WIC) van Brazilië geplaatst. Witte en de WIC; dat ging niet samen! De Hoge Raad wilde de Portugezen op het land te lijf te gaan en de omsingeling van Recife doorbreken. De With verzette zich tegen deze - in zijn ogen - heilloze expeditie, maar gehoorzaamde uiteindelijk toch. De expeditie liep uit op een zware nederlaag: de belegering kon niet worden doorbroken.

Ondertussen onderschepte De With informatie over een grote Portugese vloot. Die zou vanuit Rio de Janeiro naar Angola oversteken om daar de WIC steunpunten te veroveren. De With wilde deze Portugese vloot onderscheppen en aanvallen, maar de Hoge Raad gaf geen toestemming. Zijn vloot werd daarop maandenlang - relatief nutteloos - ingezet om te kruisen en om koopvaardij-schepen voor de Braziliaanse kust buit te maken.

Eindelijk actie

Vier maanden zonder noemenswaardige actie gingen voorbij, toen op 28 september twee Portugese oorlogsschepen vanuit open zee de baai 'Todos los Santos' (Allerheiligen) naderden. Op zo'n directe confrontatie had de vloot van De With lang gewacht. De twee schepen, de 'Nossa Senhora do Rosario' en de 'São Bartolomeu', hadden volgens De With vooral Portugese edelen aan boord, die een pleziertochtje aan het maken waren. De With viel met zijn schip 'De Brederode' meteen aan, met de bedoeling om 'Nostra Senhora' te enteren. Hoewel het touwwerk van de masten verstrengeld raakte, kwamen beide schepen weer los van elkaar. Tot overmaat van ramp was 'De Brederode' zwaar gehavend.

De With's rol was uitgespeeld. De 'Nossa Senhora do Rosario' werd vervolgens

ingesloten door 'De Utrecht' en het 'Huys Nassau'. Even later zag De With van twee kabellengtes afstand de schepen in duizend stukken uiteenspatten. 'De Utrecht' en 'de Rosario' zonken en het 'Huys Nassau' werd zwaar beschadigd. De zeeslag was een overwinning, maar bracht niet de overtuigende zege die Witte de With voor ogen had.

Vertrek uit Brazilië

Na de zeeslag in de baai van Allerheiligen verslechterde de verhouding tussen De With en de Hoge Raad van de WIC. De hulpvloot uit Holland had voor de WIC geen verlichting gebracht. In 1649 was de situatie even uitzichtloos als twee jaar eerder en de irritatie bij alle partijen groeide.

Ontevredenheid en muiterij dreigde in het leger en op de vloot. Tot overmaat van ramp waren de schepen - na maanden in de tropen - verworden tot lekke schuiten. Wormen hadden de scheepshuid aangetast, zeil en touwwerk waren verrot en konden in Brazilië niet worden vervangen. Witte de With stond voor een duivels dilemma. Als hij niets deed, dan zou de hele vloot simpelweg vergaan door gebrek aan onderhoud. Op eigen houtje besloot De With terug te varen naar Holland. De Hoge Raad had inmiddels een snel schip naar Holland gestuurd, om haar eigen verhaal te vertellen. Dit verhaal bleek voor Witte de With niet rooskleurig; na zijn aankomst in Holland werd hij gearresteerd. Volgens zijn aanklagers, die zich beriepen op de brieven uit Brazilië, zou de galg nog te goed voor hem zijn. Uiteindelijk liep het met een sisser af. De With werd van alle blaam gezuiverd en slechts 'veroordeeld' tot het dragen van de kosten voor het proces en zijn gevangenschap.

De gevangenneming van De With is vaak gezien als een onderdeel van de politieke strijd van de Oranjegezinde factie, onder leiding van stadhouder Willem II. Hij probeerde destijds de Republikeinen buiten spel te zetten. Witte de With was kampioen van de anti-orangistfactie, alhoewel dit niet in de bronnen is terug te vinden. Hij had weer geluk: de plotselinge dood van stadhouder Willem II haalde de druk van de ketel. Het stadhouderloze tijdperk was begonnen. De Gouden Eeuw bloeide als nooit tevoren en de glorie tijd van de 'jongens van De Wit' begon.

Het einde van De With

Zoals gewoonlijk in het veelbewogen leven van onze held Witte de With deed hij weer volop mee. Totdat hij in het jaar 1657 sneuvelde tijdens een mooie zeeslag tegen de vijand. Welke vijand? In dit geval was de vijand Zweden. Maar dat was slechts van ondergeschikt belang in het leven en glorieuze einde van Witte de With.